

ne alan bir İslâm devleti kurmak istediği için sonunda Fransızlar'la çatışmaya girdi ve mücadeleyi kaybedince (1867) bölgede Fransızlar'ın haklarını tanıyan bir antlaşmayı kabul etmek zorunda kaldı. Maba arzulanı İslâm devletini kurmayı başaramadı, ancak onun başlattığı cihad hareketi sonunda Gambia nehri vadisindeki pek çok kişi Müslümanlığı benimsedi ve böylece bölgede İslâmiyet daha da güçlendi.

Ülkenin bir kısmını sömürge, bir kısmını da himaye idaresine alan İngiltere, diğer sömürgelerde olduğu gibi dolaylı yönetim politikası uygulamakla birlikte Bathurst'taki İngiliz valisinin mutlak hâkimiyeti vardı. Oluşturulan yürütme ve yasama konseylerinin fazla bir anlamı yoktu. Müslüman olan nüfusun çoğunluğu ülkenin siyasî gelişiminde önemli rol oynadığı için İngiliz yönetiminin bunlarla ilişki kurması zorunlu idi. Genelde müslümanlar ulemânın etkisi altında bulunduğundan sömürge idaresi için bir tehlike oluşturmuyorlardı. Bu sebeple sömürge yönetimi, misyonerlerin denetimindeki eğitim faaliyetlerine destek vererek ulemânın nüfuzunu kırmaya çalıştı. Bununla birlikte Gambia'da sınırlı bile olsa İslâm hukuku kabul edilerek uygulanmıştır. Müslümanlar arasında ahvâl-i şahsiyye, evlilik, miras, vasiyet, velâyet gibi alanlarda yargılama şeriat mahkemelerine aitti. Buna karşılık borçlar ve ceza hukukunda şeriat uygulanmamıştır. Sömürge döneminde Gambia'da sosyal ve ekonomik alanda önemli gelişmeler olmadı. İngilizler sadece burada yetiştirilen yer fıstığıyla ilgilendiler ve mevcut durumu korumaya çalıştılar. 1929'da Bathurst'ta denizciler ve liman işçileri sendika kurmak için greve gittiler ve sonunda bu hakkı elde ettiler. II. Dünya Savaşı'nın ardından bütün kıtayı saran bağımsızlık hareketi Gambia'da da etkisini gösterdi. 1945-1951 arasında bazı reformlar yapıldı. Savaştan sonra United Party ile Democratic Party ve ardından da Gambia Muslim Congress kurularak siyasî hayata katıldı. Halkın artan ekonomik ve sosyal taleplerini dikte almak zorunda kalan İngiltere ülkede bazı tesisler kurma yoluna giderken yasama konseyine yerlilerin de girmesine izin verdi. 1959'da kurulan D. Kairaba Jawara liderliğindeki Protectorate Progressive Party ülkenin bağımsızlığını elde etmesinde önemli rol oynadı. İngiltere'den daha radikal yenilik-

ler isteyen ve adını People's Progressive Party şeklinde değiştiren bu parti 1960'ta yapılan genel seçimlerde Protektora bölgesinde seçimi kazandı. 1960-1965 arasında Gambia İngiltere denetiminde özerk bir dönemden geçti. 1961'de sömürge yönetimiyle siyasî parti ileri gelenleri ve sendika temsilcileri arasında yapılan görüşmeler sonunda yasama konseyi temsilciler meclisine dönüştürüldü. 1961'de yapılan seçimleri Protectorate Progressive Party kazandı ve parti lideri D. Kairaba Jawara başkanlığında bir hükümet kuruldu. Ancak İngiliz valisi hâlâ yürütme ve yasama yetkisini elinde tutuyordu. 4 Ekim 1963'te özerk sömürge haline getirilen Gambia 18 Şubat 1965'te bağımsızlığını ilân etti. Aynı yıl Afrika Birliği Teşkilâtı'na ve Birleşmiş Milletler'e üye oldu. 1970'e kadar anayasal monarşi rejimiyle idare edilen ülke bu tarihte yeni bir anayasa yapılarak cumhuriyet oldu; D. K. Jawara da ilk cumhurbaşkanı seçildi. 1972, 1977, 1982 ve 1987 seçimlerini kazanan Protectorate Progressive Party ve Jawara iktidarda kalmayı başardı.

Bağımsızlık döneminde Gambia Afrika kıtasının en istikrarlı ülkelerinden biri olarak kaldı. Fizikî ve sosyal özellikleri aynı olan Senegal ile birleşme çabaları dış meselelerin başında gelmektedir. Nisan 1967'de imzalanan bir antlaşmayla Gambia Senegal ile bir federasyon oluşturmakla birlikte bu birlik yürümedi. Daha sonra 1 Şubat 1982 tarihinde iki ülke arasında Senegambia Konfederasyonu kuruldu; savunma ve iç güvenlik konularında birleşmeye gidildi ve 1983'te konfederasyonun ilk bakanlar konseyi oluşturuldu. Buna rağmen birlik başarılı olamadı ve 1990'da dağıldı.

Ülkede toplam nüfusun % 90'ını oluşturan müslümanların hepsi Mâlikî mezhebine mensuptur. Müslüman halk arasında Ticânîyye, Kâdiriyye ve Mürîdiyye tarikatları yaygın olup ilk iki tarikatın çok sayıda taraftarı vardır. Başşehirdeki çok sayıda İslâmî dernek çeşitli konularda faaliyet göstermektedir. Gambia Muslim Association tarafından Banjul'da açılan ve Arapça öğretim veren lise seviyesinde bir okul vardır. Diğer taraftan 1977'de eğitimin her düzeyinde Kur'an öğretimi başlatılmış bulunmaktadır. Yargı sistemi, İngiliz Common Law ile parlamento tarafından yapılan yasalara dayanan ve İslâm hukukunun etkisinin ahvâl-i şahsiyye konularıyla sınırlı

kaldığı Gambia'da bir kadı veya bir kadı ile iki yardımcısı tarafından idare edilen şer'î mahkemeler de vardır. Genellikle müslümanlar arasında evlilik, veraset, hibe, vesâyet ve velâyet gibi ahvâl-i şahsiyye ile ilgili davalara bakan bu mahkemelerde Mâlikî hukuku esas alınır.

BİBLİYOGRAFYA :

- J. S. Trimmingham, *Islam in West Africa*, Oxford 1959, s. 205; E. Sik, *The History of Black Africa* (trc. S. Simon), Budapest 1966, I, 127-128, 211; III, 229-233; J. D. Fage, *A History of West Africa*, Cambridge 1972, s. 21-24, 37-38, 77-78; Türkkiye Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1975, s. 290-294; M. Mahmûd Savvâf, *İfrîkiyyâ el-Müslime*, Beyrut 1975, s. 125-137; J. N. D. Anderson, *Islamic Law in Africa*, London 1978, s. 229, 327; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1984, tür.yer.; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, London 1984, s. 232-233, 297-299; P. H. S. Hatton, "The Gambia, the Colonial Office and the Opening Months of the First World War", *JAfr. H*, VII/1 (1966), s. 123-131; Ch. A. Quinn, "Maba Diakhou Ba: Scholar-Warrior of the Senegambia", *Tarikh*, II/3, Nigeria 1968, s. 1-12; "Muslims in Gambia", *The Muslim World*, I/15, Karachi 1963, s. 7-8; "History of Gambia", a.e., VIII/27 (1971), s. 6; S. H. Amin, "Classification of Legal Systems in the Muslim Countries", *Islamic and Comparative Law Quarterly*, VII/2, New Delhi 1987, s. 94; M. B. Sillah, "British Colonialism and Islamic Movements in the Gambia Historical and Contemporary Perspectives", *el-Câmi'atü'l-İslâmiyye*, sy. 2, London 1414/1994, s. 69-88; D. H. Jones, "Gambia", *EI²* (İng.), II, 974-975; R. Van-Chi, "Gambie", *EUn.*, VII, 451-453; "Gambia", *EBr.*, IX, 1113-1114.



DAVUT DURSUN

GAMRE SEFERİ

(سرية الغمرة)

H. Peygamber'in, Hendek Gazvesi'nde Kureysîler'le iş birliği yapan Esedoğulları üzerine gönderdiği seriyye (6/627).

Gamre (Gamr), Arap yarımadasının Necd bölgesi yakınında bir yerin ismidir. Esedoğulları'nın oturduğu Gamre suyu civarındaki bu bölgeye Gamrimerzûk da denilirdi. Esedoğulları, Uhud Gazvesi'nin hemen ardından daha sonra peygamberlik iddiasında bulunacak olan Tuleyha b. Huveylid'in kışkırtmasıyla müslümanlara âni bir akın yapmayı planlamışlar, ancak durumdan haberdar olan Hz. Peygamber'in gönderdiği 150 kişilik kuvvet tarafından dağıtılmışlardı (bk. KATAN SEFERİ).

Esedoğulları, Hendek Gazvesi'nde de yine Tuleyha'nın kumandasında Kureyş ordusu saflarında yer almışlardı. Resûl-i Ekrem, bu gazvede müşrikler safında yer alan kabilelere üzerine seriyyeler göndermeye başlayınca Ukkâşe b. Mihsan kumandasında kırk kişilik bir müfrezeyi de Esedoğulları'nın oturduğu Gamre'ye yolladı. Bazı kaynaklarda kumandanının adıyla Ukkâşe b. Mihsan seferi diye de zikredilen bu seriyyede Sâbit b. Akrem, Şücâ' b. Vehb, Yezîd b. Rukays ve Lakîb b. A'sam da vardı. Seriyye kumandanının Sâbit b. Akrem olduğu da rivayet edilmektedir.

Hicretin 6. yılı Rebûülevvel (veya Rebûülâhir) ayında (Temmuz veya Ağustos 627) Medine'den ayrılan bu müfreze Gamre'ye doğru ilerledi. Müslümanların üzerlerine geldiğini haber alan Esedoğulları bulundukları bölgeyi terkederek yaylalara çekildiler. Müfreze Gamre'ye vardı-ğı zaman orada kimseyi bulamadı. Ukkâşe b. Mihsan, Esedoğulları'nın nerede olduğunu araştırmak için adamlarını civar bölgelere gönderdi. Nihayet Esedoğulları'ndan birini yakalayarak bulundukları yeri tesbit ettiler. Müslümanların baskınına uğrayan müşrikler kaçıp dağıldılar. Ukkâşe b. Mihsan kaçanları takip ettirmede. Bu seferde müslümanlar hiçbir kayıp vermediler ve ganimet olarak ele geçirilen 200 deve ile Medine'ye döndüler.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Megâzî*, II, 550-551; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 84-85; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, IV, 212-213; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 206-207; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdül-me'âd*, Kahire 1970, II, 130, 134; İbn Kesir, *el-Bidâye*, Beyrut 1966, IV, 178; Diyârbekrî, *Târhu'l-hamîs*, I, 490; II, 9; Halebî, *İnsânü'l-ıuyûn*, III, 174; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VI, 45-48.



MUSTAFA AĞIRMAN

GANA

Batı Afrika'da ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Gine körfezi kıyısında yer alan ve resmî adı Republic of Gana olan ülke güneyden Atlas Okyanusu, doğudan Togo, kuzeyden Burkina Faso ve batıdan Fildişi Sahili ile çevrilidir. Yüzölçümü 238.533 km², nüfusu 15 milyon (1990 tah.), baş-

şehri Accra, para birimi cedi ve resmî dili İngilizce'dir. Adını, XIII. yüzyıla kadar Batı Afrika Sudanı'nda hüküm süren Gâne İslâm devletinden almış olmakla birlikte toprakları içinde yer almayan bu eski devletle herhangi bir ilgisi yoktur. İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth), Afrika Birliği Teşkilâtı, Birleşmiş Milletler ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu üyesi olan Gana, Kara Afrika'da bağımsızlığını kazanan ilk ülkedir (1957).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

1. **Yüzey Şekilleri.** Gana'nın sert pre-kambriyen kayalardan oluşan ve hafif dalgalanmalar gösteren yüzeyi hiçbir yerde 900 metreyi geçmez (Akwapim Togo dağında Afacoto zirvesi 885 m.). Ülkenin güneybatı, kuzeybatı ve kuzey bölgesi akarsularla parçalanmış bir penepren görünümündedir. Kireç taşı ve kum taşı katmanlarının örttüğü orta bölgedeki çöküntü Volta havzasını oluşturur. Esas itibarıyla üç ayrı coğrafi bölgeye (güneybatı, güneydoğu ve orta-kuzey) ayrılan ülke toprakları içerisinde en önemli yer, güneybatıdaki Aşanti ilini içine alan ekvatorial orman bölgesidir ve başlıca ihracat maddeleri olan kakao, kereste, muz, ananas, palmye yağı burada üretilir. Üçgen şeklindeki güneybatı ve başşehir Accra'nın da içinde yer aldığı güneydoğu bölgelerinin sahil kesiminde, özellikle Volta nehrinin denize döküldüğü yerde bataklık ve lagünler bulunmaktadır. Burası ormanlık bölgeye göre daha az yağmur alır ve nem oranı düşüktür.

2. **İklim ve Bitki Örtüsü.** Ülkede iklim güney ve kuzey bölgeleri arasında farklılık gösterir; genelde biri kuzeydoğudan gelen kuru ve sıcak karasal hava akımının, diğeri de güneybatıdan esen nemli ve nisbeten serin muson rüzgârlarının etkisi altındadır. Kuzey ve orta bölgelerinde yazları yağışlı Sudan iklimi, güneybatıda yarı ekvatorial iklim görülür. Ülke tarımının büyük bölümünün gerçekleştirildiği güneybatı bölgesinde yıllık ortalama yağış miktarı 1200-2000 mm., güneydoğuda ise biraz daha fazladır. Güneyde iki yağmur mevsimi (nisan-temmuz, eylül-kasım) yaşanırken daha az yağış alan (1100-1270 mm.) kuzey bölgesinde yağmur mevsimi nisan-eylül arasındadır ve bunu uzun bir kurak mevsim takip eder. Gana fazla sıcak bir ülke değildir; yıllık ortalama sıcaklık 26° -

29° C arasında değişir. Gece ile gündüzün sıcaklık farkı güneye göre kuzeyde daha fazladır; ayrıca güneyde % 90-100 civarında olan nem oranı kuzeyde % 65'e kadar düşer.

Bitki örtüsü, iklim ve toprak özelliklerine bağlı olarak güneyden kuzeye doğru farklılıklar gösterir. Diğer bölgelere göre daha fazla toplam yağmur alan güneybatı bölgesinde yer yer yağmur ormanları hâkimdir; ancak son yıllarda tarım arazisi kazanmak amacıyla plansız şekilde başlatılan ağaç kesimi sebebiyle bölgedeki orman miktarı gittikçe azalmaktadır. Güneydoğuda bir savan kuşağı görülür. Bu bölgede yer alan Akwapim Togo dağlarının güney yamaçları yaprak dökmeyen ağaçlarla, kuzeyi ise tropik ormanlarla örtülüdür. Ülkenin orta ve kuzey bölgelerinde geniş savanlar ve çalılıklar hâkimdir. Son yıllarda Büyük Sahrâ'nın güneyinde yaşanan kuraklığın Gana'nın ormanlık bölgesine kadar nüfuz ettiği görülmektedir.

3. **Akarsu ve Göller.** Akarsular bakımından zengin olan ülkenin başlıca nehri Volta ve kolları olup bütün toprakların % 60'ını kaplayan orta ve kuzey bölgeleri bu nehrin havzası içerisinde yer alır. Volta nehri üzerindeki Akosombo Barajı'nın gerisinde oluşan sunî gölü, Beyaz

Gana

